

DE TROPISCHE NATUUR

ORGAAN VAN DE NEDERLANDSCH-INDISCHE NATUURHISTORISCHE VEREENIGING

Onder redactie van M. A. Lief tin ck, met medewerking van Dr C. G. G. J. v an Stee nis voor het botanisch gedeelte. Alle stukken het tijdschrift betreffende te richten tot M. A. Lief tin ck, Zoölogisch Museum, Buitenzorg.

Hoofdbestuur der Vereeniging: Dr D. F. v an Sloo te n, Voorzitter (Herbarium te Buitenzorg), Dr J. H. Coe rt, Onder-voorzitter (H.B.S.-straat 17, Soerabaja), Mej. C. J. v an Schoo nne vel dt, Secretaresse-Penning-meesteres (van Heutszboulevard 12, Batavia-C.), M. A. Lief tin ck, Secretaris-redacteur van het tijdschrift.

Abonnementsprijs voor niet-leden der Ned.-Indische Natuurhistorische Vereeniging f 7.—

DE OMGEVING VAN HET TELAGA PATENGAN (ZUIDWEST-PREANGER)

Tusschen den Patoeha en het noordelijk aansluitende bergland ligt een vrij breede pas, waar de weg van Bandoeng over Rantjabali naar Koleberes en de Zuidkust (Sindangbarang) overheen loopt. Zoodra men over dezen pas heen is opent zich naar het W. een merkwaardige hoogvlakte, waarin het Telaga Patengan ligt. Vanaf den pas kan men ver naar het Westen zien, doordat de hoogvlakte door betrekkelijk lage bergen omringd is (van 200 tot 500 m boven de aansluitende deelen van de hoogvlakte),—den achter ons liggenden hoogen vulkaankegel van den Patoeha niet meegerekend —, en de hoogvlakte bovendien naar het W. sterk daalt, van 1750 m op den pas tot 1250 m aan het westelijk einde.

De meest opvallende trek van de hoogvlakte is de eigenaardige oppervlakte, die nl. bedekt is door een zwerm van kleine heuveltjes en kopjes. Deze varieren sterk in hoogte, van minder dan 10 tot meer dan 50 m, en zijn meestal vrij regelmatig rond of langwerpig, maar hier en daar, — vooral in de oostelijke hoogste helft —, zijn het meer grillige klippen, waarin het vulkanische gesteente zichtbaar is. Ze schijnen soms uit opeenstapelingen van ruwe lavablokken te bestaan.

Het Telaga Patengan ligt in de Z.O.-hoek van dit heuveltjes-landschap. In het Zuiden grenst het aan het omringende gebergte, maar aan de andere zijden is het door kopjes omringd. Een uit dergelijke kopjes bestaande rug vormt ook de drempel, die het meer-bekken in het W. afsluit.

Vlak ten W. van dezen drempel loopt dwars door de vlakte van N. naar Z. een strook, waar het kopjesland vrij plotseling een honderdtal meters daalt; een onderbreking in de kopjes vormt deze trede (fig. 1) echter niet. In het lagere niveau gaan de kopjes nog door tot het laagste punt van de hoogvlakte bij Soekaäti, waar het omringende gebergte zich meer aanéensluit en de Tjiboeni door een nauw dal de hoogvlakte verlaat.

Verschillende dergelijke landschappen zijn reeds beschreven als vulkanische bergstortingen. Bekend zijn het oostelijke voorland van den Galoenggoeng, waaraan het laatst door ESCHER een studie is gewijd ¹⁾, en de westelijke voet van den

¹⁾ B. G. ESCHER, Leidsche Geologische Mededeelingen I, 1925.

Raoeng, nog onlangs door NEUMANN VAN PADANG beschreven¹⁾. In deze beide gevallen hebben de heuveltjes ongeveer gelijke hoogten als bij den Patoeha, maar op de meeste plaatsen worden ze daar door vlakke stukken van den vulkaanvoet van elkaar gescheiden. Althans bij den Galoenggoeng zijn dit voor een deel de produkten van latere erupties, die tusschen de heuveltjes zijn afgezet.

Bij den Patoeha zijn de heuveltjes in den regel dichter op elkaar gelegen, en

Schaal 1:75 000

LEGENDA

Hoogtelijnen om de 250 m	Heuveltjes volgens de topografische kaart
Meren	Rand van het omringende gebergte
Moeras	Krater
	Krateranden grootendeels volgens Verbeek

Fig. 1. Morphologisch schetskaartje van de omgeving van het Telaga Patengan.

alleen meer in het W. liggen er ook vlakkere stukken tusschen. Indien wij hier inderdaad ook met een bergstorting te maken hebben, dan heeft de bergstortings-massa zich hier minder ver kunnen verspreiden, waardoor de massa compacter is gebleven, en heeft zich later niet meer zooveel vulkanisch materiaal tusschen de kopjes afgezet. Het oostelijk gedeelte, waar men veel ruwe lavastukken vindt, doet echter hier en daar ook denken aan een lavastroom, die groote blokken kan hebben meegevoerd en dan tot aan de dwarse trede gekomen kan zijn. Dit alles zal ongetwijfeld uitgemaakt kunnen worden bij een uitvoeriger onderzoek, dan mij tijdens een kort bezoek mogelijk was ²⁾.

¹⁾ M. NEUMANN VAN PADANG, De Ingenieur in Ned. Indië, afd. IV, 1939.

²⁾ Paaschexcursie 1939 der afd. Batavia.

De veronderstelde vulkanische bergstorting kan ook een verklaring leveren voor het ontstaan van het Telaga Patengan. Een deel van de blokkenstroom, die den zuidwand van ons gebied bereikte, kan door een wat sterkere opeenhooping van het bergstortingsmateriaal den drempel gevormd hebben, waarachter het meer is opgestuwd. De vorm van het meer, met zijn tusschen de kopjes indringende uitlooper, is daarmee wel in overeenstemming, evenals de ondergrondse afwatering door het losse materiaal van den drempel heen.

De beteekenis van de steilere trede van een honderdtal meters is niet zeer duidelijk; het is mogelijk dat hier een oudere drempel in den ondergrond ligt, die het puin gedeeltelijk tegenhield en opstuwde, of dat deze het front is van latere, minder ver gekomen deelen van een bergstorting, of van puin- of lavastroomen.

De grootste moeilijkheid bij de verklaring van dit landschap wordt wel gevormd door het punt, waar de bergstorting vandaan gekomen moet zijn. Bij de

andere vulkanische bergstortingen is dit zonder meer duidelijk; de Galoenggoeng heeft aan de zijde van het gebied der heuveltjes een reusachtige gaping in den kraterwand van meer dan 1000 m diepte, en de Raoeng heeft op zijn helling ook een hoefijzervormige depressie, hoewel het hoogste deel van dit hiaat onder den jongeren kegel van den Raoeng bedolven is. In het door ons beschreven geval is de afkomst van het materiaal minder duidelijk.

In de eerste plaats denkt men natuurlijk aan den Patoeha, maar deze kegel zelf heeft nog een geheel gave krater en top, en van de lager liggende Kawah Poetih ontbreekt evenmin een deel van den wand. Men moet dan ook eerder aan een ouder stadium van den vulkaan denken, waarvan de resten door den lateren kegel gedeeltelijk zijn bedekt. In de wat grootere aflopende ruggen ten N. W. van den top zou men wel zoo'n gedeeltelijk vernielden kraterwand kunnen zien; dit blijft echter zeer onzeker.

Het verdere gebergte van de omranding van de hoogvlakte geeft nog minder aanwijzingen, hoewel het geheel uit oude vulkaanresten bestaat, waarin VERBEEK verschillende krater- en caldeiraranden gemeend heeft te kunnen herkennen. Een van de duidelijkste is de halve ringwal van het moeras Rantja Walini, maar daar de heuveltjes tot binnen dezen ringwal voorkomen, kunnen ze niet hieruit neergestort zijn. Dit zou nog wel kunnen vanaf de vulkaanresten ten N. daarvan (b.v. Pasir Tjadaspandjang, even ten N. van den bladrand van ons kaartje); evenwel maakt het kopjeslandschap toch wel een jongeren indruk dan dergelijke reeds sterk versneden vulkaanruïnes.

Door VERBEEK is ook het deel van de omranding van de hoogvlakte, dat om het Telaga Patengan ligt, opgevat als een rest van een kraterwand, die hij aan de westzijde door den drempel van het meer laat doorloopen. In werkelijkheid lijkt deze drempel echter in het geheel niet op een kraterwand en het meer evenmin

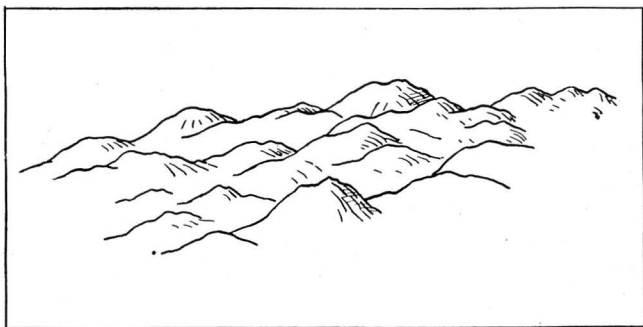

Fig. 2. Kopjeslandschap ten W. van het Telaga Patengan (de begroeiing is weggelaten).

op een kratermeer Toch kan er in VERBEEKS opvatting een kern van waarheid schuilen, indien nl. onder den drempel en de steile trede, die de hoogvlakte onderbreekt een oudere drempel verborgen is, een oude vulkaanrand, die het losse bergstortings- en vulkanische materiaal heeft opgestuwd. In zooverre kán dan ook het Telaga Patengan wat zijn ligging betreft oorspronkelijk misschien wel door een krater bepaald zijn. Vermoedelijk hebben echter tektonische krachten (beweging langs breuken) ook een rol gespeeld bij het ontstaan van deze in zijn vorm eenigszins hoekige hoogvlakte; een later geologisch en morphologisch onderzoek zal dit wel kunnen uitmaken. De tegenwoordige vorm van het meer en de omringende landoppervlakte worden echter voorloopig het beste verklaard als te zijn veroorzaakt door een vulkanische bergstorting.

Batavia, October 1940.

A. J. PANNEKOEK.

ENKELE VOGELS EN VOGELGELUIDEN VAN TJIBODAS

De bergtuin van 's Lands Plantentuin, Tjibodas, en het hoogerop tegen den Gedeh gelegen bosch vormen een ideale streek voor het observeeren van de voor deze hoogte (± 1400 m boven zee) karakteristieke vogelfauna. Een vrij dicht net van goed begaanbare paden in het bosch, een groote lengte van goed te benaderen boschrand, met vele mogelijkheden om een plekje te vinden waar men de zon in den rug heeft, talrijke beekjes en een groote variatie van boomsoorten, maken Tjibodas en omgeving tot een dorado voor den veld-ornitholoog. Het is niet altijd gemakkelijk, in de dichte bladerweelde en aan de hand van de in onze vogelliteratuur helaas zoo zeldzame bruikbare veldkenmerken, met zekerheid te determineeren wat men in den kijker heeft; maar des te grooter is de voldoening, als men er desondanks in slaagt zonder geweer en alleen met oog, oor, potlood en papier een soort te „verzamelen”, die men voordien niet kende.

Een vogeltje, dat op voortreffelijke wijze luidruchtigheid aan onzichtbaarheid paart, is **Brachypteryx montana montana** HORSE¹⁾, door VAN BALEN betiteld met den weinig toepasselijken naam van Berg-Snaplijster en door H. C. DELSMAN in „Vogelleven in het oerbosch” (D.T.N. XVII, 1928, blz. 26/7) Fluitistje genoemd. De Engelsche naam is Greater-Short-wing. ¹⁾

Allen, die Gedeh, Pangerango of andere bergen in West-Java wel eens hebben beklommen (zelfs, naar mij gebleken is, menschen met een uitgesproken a-ornithologischen aanleg) kennen zijn geluid, dat altijd uit een of ander ondoordringbaar plantenwildernisje komt, waarin de vogel soms op $\frac{1}{2}$ m van den toehoorder een liedje zingt zóó schel, dat je ooren er van tuiten. Het begint met een stuk of vijf losse tonen van verschillende hoogte, waarvan de tusschenruimte, die tusschen de eerste twee 2 à 3 seconden bedraagt, steeds korter wordt. Daarna verdwijnen de rusten tusschen de tonen en krijgt het liedje steeds meer volume en volgen de noten, onregelmatig hooger of lager liggend, elkaar steeds sneller op, totdat de zang in een warrelend prestissimo plotseling eindigt. Het geheel duurt ± 10 seconden, gerekend van den eersten alleenstaanden fluittoon. Men kan dezen zang den heelen

¹⁾ F. N. CHASEN „A Handlist of Malaysian Birds”, Bull. Raffles Museum 11, December 1935 waaraan ook de andere in dit artikelje genoemde Engelsche namen ontleend zijn.